

Наташа Кривачевић Поповић

Градска библиотека „Владислав Петковић Дис” Чачак
nkrivacevi@gmail.com

ОДОЛЕТИ ВРЕМЕНУ

Дародавци Библиотеке целине – Наталија и Мишел Берте

Сажетак: Након вишегодишњег истраживања, у 27. броју *Гласа библиотеке* објављен је рад под називом „Кад књиге путују – Тонон и Чачак, два пријатељска града” у коме је дат приказ сарадње побратимљених градова, француског Тонона ле Бена и српског Чачка, који су седамдесетих година прошлог века интензивно сарађивали у многим сферама друштвеног и културног живота. Део текста односио се на причу о књигама на страним језицима које је Библиотека у Чачку добила у трајно власништво 1972. године из Тонона, од брачног пара Наталије и Мишела Бертеа, а које данас као Библиотека целина чине саставни део Одељења стране књиге ове установе културе. О поклоњеним књигама, узајамним посетама и дружењима два града спорадично су извештавала француска и српска локална гласила, тако да је о овом дару писаних трагова било. Међутим, о Наталији и Мишелу Бертеу осим општих података и личних фотографија, завештаних заједно са књигама Градској библиотеци Чачак, нису били познати, а ни детаљније истраживани остали биографски подаци. Овим радом настоји се да се прича о Библиотци целини Берте допуни релевантним и веродостојним биографским подацима о самим дародавцима.

Кључне речи: Библиотека целина Берте, Тонон ле Бен, Градска библиотека Чачак, дародавци, Наталија и Мишел Берте, Мишел-Пјер Берте, Љубица Антић Берте

Брачни њарови – дародавци, намерно или случајно

У личним библиотекама књиге су набављане, читане и чуване, а поклањане су најчешће са посветама, у посебним приликама као знак уважавања особе или институције. Занимљивост чачанске Библиотеке представља податак о брачним паровима – дародавцима, који су посвећено прикупљали грађу, а пре уступања на свакој књизи трајно утиснули печат личних библиотека.

Тако је у Соби легата Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис” у Чачку изложена заоставштина брачног пара, библиофила и учитеља, Божидарке и Миливоја Филиповића. „Поклон у спомен на Петра и Надежду Видовић (Библиотеци) прилажу Анђелка и Вељко 2009. године” – стоји на печату дародаваца. Сећање на Видосаву и Бративоја Живановића чува се кроз поклоњене публикације на матерњем и међународном језику есперанту, а из званичних државних посета осамдесетих година прошлог века, још један брачни пар – Милка Јанковић Минић и Милош Минић, уступио је Библиотеци велики број монографија на српском и бројним страним језицима. Бертеови су књиге, најстаријој установи културе у Чачку, поклањали кроз две генерације.

Намерно или случајно, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис” данас баштини укупно шест поклона књига изузетно образованих брачних парова – дародаваца, од којих су публикације чак четири брачна пара смештене у Одељењу стране књиге. О преузетим књигама и поклонодавцима чачанска Библиотека је редовно извештавала у бројним прилозима и радовима.

Међутим, због недостатка простора, књиге брачног пара Наталије и Мишела Бертеа из Тонона ле Бена¹, поклоњене 1972. године, више од пола века чекале су да „стигну” до очију јавности, а генерације и генерације библиотекара чувале су их све до пресељења у ново здање Библиотеке, када су добиле свој трајни смештај у Одељењу стране књиге. Спојиле су прошлост са новим добом – новом зградом Градске библиотеке Чачак – и попуниле недостајуће стране из приче о овој Библиотеци целини, за сада јединој која је у град на Западној Морави стигла преко границе. Урађена је библиографија књига која због свог обима није могла бити пропратни део овог рада, али биографски подаци о дародавцима, важни за боље разумевање књига које су набављали и поседовали у личној библиотеци, остали су недовољно истражени.

Трајом њихова

Имајући у виду, да осим родослова Бертеових, доступног онлајн, нису постојали други писани извори, истраживање се кретало трагом њихових потомака. Контакт и преписка са сином и снахом Бертеових и њихова сагласност да се породична сећања, након више од пола века, могу поново оживети и публиковати, били су пресудни за настанак овог рада, заснованог на изворима добијеним од директних потомака.

Након бројних писама и мејлова, од којих се већина враћала са неважећих или непостојећих адреса, Библиотека је успела да на измаку 2023. и почетком 2024.

¹ Тонон ле Бен (франц. Thonon-les-Bains) је град у Француској са нешто више од 30.000 становника, у области Горња Савоја, на самој тремећи Француске, Италије и Швајцарске, на обали Леманског језера, „Thonon-les-Bains”, Wikipedia, Accessed, преузето 20. 2. 2024, <https://en.wikipedia.org/wiki/Thonon-les-Bains>.

године ступи у контакт са члановима породице Берте, који су и после толико деценија чували породична сећања и били расположени да их поделе са запосленима.

У потрази за неким од потомака, који би могао бити упознат са причом о књигама и дародавцима из Тонона и пратећи године рођења Бертеових у једином писаном извору којим се располагало – родослову, библиотекари наилазе на пословну адресу господина Пјер-Игора Бертеа², за кога се претпостављало да би могао бити унук дародаваца Наталије и Мишела. Присећајући се приче из детињства о књигама, Пјер-Игор упознао је своје родитеље са садржајем мејла упућеним из чачанске Библиотеке. Убрзо након тога, библиотекаре је контактирала госпођа Љубица Антић, удата Берте, на непрекорном српском језику који је, како каже, *неговала чиијајући* јер више од половине свог живота живи ван Србије.

Захваљујући њиховој предусретљивости, пре свега госпође Љубице Антић Берте³ и тексту пуном података и чињеница који је, у међувремену, овим поводом на енглеском језику⁴ написао њен супруг, господин Мишел-Пјер Берте (син дародаваца), добили смо аутентичну и поуздану биографску причу о брачном пару Наталији и Мишелу у чијим су животима књиге, људи и хуманост заузимали посебан значај.

Мој сируу (Мишел-Пјер)⁵ и данас уредно чува сву документацију везану за *йосетте* Чачку, и уједно се бави истраживањима корена и *йорекла* своје фамилије, *ревностно дойуњавајући родослов*⁶, прича у телефонском разговору супруга Љубица.

Брачни пар Љубица и Мишел-Пјер, са којима је аутор рада био у сталном контакту током настајања и писања овог текста, бавили су се, као и њихови претходници хуманитарним радом. Ван граница су прикупљали не само књиге, већ и школски и медицински материјал и допремали га у Србију, у не тако мирним временима, тачније током и након бомбардовања Србије 1999. год. Захваљујући њиховом ангажовању, Библиотека у Чачку је 2002. године добила велики број наслова на француском језику, који се и данас чувају и доступни су корисницима у Одељењу стране књиге.

² Пјер-Игор Берте (Pierre-Igor Berthet) је син Љубице Антић Берте и Мишела-Пјера Бертеа; бави се програмирањем и уметничким дизајном.

³ Љубица Антић Берте (1949-) рођена је у Срему. У браку је са Мишелом Пјером Бертеом. Родитељи су троје деце: Фредерика Бертеа (Frédéric Alexandre Berthet, 1979-), Николе Бертеа (Nicolas Vladimir Berthet, 1981-) и Пјера-Игора Бертеа (Pierre-Igor Berthet, 1984-). Извори: Geneanet, преузето 25. 3. 2024, <https://gw.geneanet.org/mercurelesage?lang=en&pz=michel+pierre+andre&nz=berthet&p=ljubica&n=antic>, <https://gw.geneanet.org/mercurelesage?lang=en&n=berthet&p=michel+pierre+andre>.

⁴ Преписка са Мишел-Пјером Бертеом одвијала се на енглеском језику, а текст је двојезичан, писан на енглеском, а потом преведен и на француски језик.

⁵ Мишел-Пјер Берте (Michel-Pierre André Berthet, 1947-).

⁶ Мишел-Пјер нам је, у међувремену, написао да сарађује са Алексејем Богатовим (Alexey Bogatov), руским генеалогом који је замолио за дозволу да преузме фотографије и податке са сајта Бертеових.

Међутим, родитељи Наталије, Наташе⁹ или како су је још звали Тее Берте се разводе, а након развода Наталија остаје да живи са својом мајком Надеждом¹⁰ у Земуну, где се запошљава и извесно време ради у винарији „Мозер“¹¹ код чувеног Бруна Мозера¹².

Наталија је пореклом из руске племићке породице и у новој средини наставаља своје даље учење и образовање, на чему су инсистирали њени родитељи. У младости је извесно време боравила као редовница у Словенији, у Марибору, а по доласку у Земун учи музику и похађа часове клавира код професора Ловра фон Матачића.¹³ Поред музичког талента, неоспорног познавања више светских језика, од саговорнице Љубице сазнајемо да је Наталија имала талента за сликарство. Слободно време испуњавала је бавећи се акварелом и иконописањем.

Наталијина мајка, Надежда се, у међувремену преудала за другог руског емигранта, Владимира Руднева, инжењера железнице у Батињолу,¹⁴ који је касније учествовао у изградњи пруге Београд–Бар. Детаљније о Надежди, својој баки, прича Мишел-Пјер: *Моја бака била је медицинска сестра током руске револуције,*

⁹ На печату који је израђен и утиснут на поклоњеним књигама Бертеових стоји ћирилицом: *Летай Наташа и Мишела Бертеа из Тонана*. (рус. Наталия Михайловна Шидловская, франц. Nathalie, Natasha, Thea). Извор: Geneanet, “Natalia Mikhailovna dite Nathalie voire Thea Chindlovsky”, 22. 3. 2024, <https://gw.geneanet.org/mercurelesage?lang=en&n=chidlovsky+aia+voire+szydlowski+a&nz=berthet&oc=0&p=natalia+mikhailovna+dite+nathalie+voire+thea&pz=michel+pierre+andre&type=tree>.

¹⁰ Надежда Лопатина (рус. Надежда Лопатина, *дворянка*, 1895–1972), мајка Наталије Берте, била је медицинска сестра и радила је при Црвеном крсту. У Србију је са најужом породицом емигрирала 1919. године. За време Другог светског рата, ухапшена је заједно са својом ћерком и одведена у Немачку, одакле ће бити ослобођена и пуштена 1946/47. године. До своје смрти живела је у Тонону ле Бену. Извор: Michel-Pierre Berthet (Михаил Берте), 25. 3. 2024, <https://bogatov.info/Genbase6?p=mikhail;n=berte;oc=1>.

¹¹ Винарија „Мозер“ (првобитно, улица Мозерова 7, након рата Симе Шолаје) у Земуну, основана је 1848. године. Одолевајући свим неприликама, успешно је пословала све до средине Другог светског рата, када њени власници напуштају Србију, селећи се у Турску. Занимљиво је, да су у подрумима Мозерове винарије преживела вина из 1915, иако су тада над Земуну увелико летеле гранате, а улицама пролазили тешки топови и бројни пешадијски пукови. Највећа бачва налазила се у предворју подрума, а у њу је могло да стане чак 36.000 литара вина. Сва имовина је након рата конфискована, а на месту Мозерове винарије, 1945. године основан је НАВИП (Народно винарство и продумарство), који је у наредним годинама постао гигант и надалеко био познат и препознатљив. Извор: Зоран Рапајић, „Породица Мозер: златни век земунског винарства“, 24. 3. 2024, <https://www.vino.rs/aktuelno/u-fokusu/item/4838-porodica-mozer-zlatni-vek-zemunskog-vinarstva.html>.

¹² Бруно Мозер руководио је главним пословима винарије, а у његово време је Наталија Берте, тада Шидловски радила у винарији.

¹³ Ловро фон Матачић (1899–1985) био је југословенски и хрватски диригент. Извор: „Ловро фон Матачић“, Википедија, 24. 03. 2024, https://sh.wikipedia.org/wiki/Lovro_von_Mata.

¹⁴ Батињол (Batignolles) се налази у предграђу Париза.

иојом медицинска сестра у Србији и Босни (свој другој сугруја, Руднева, ишла је током радова на ирузи Београд–Бар); за време Другој светској рати радила је као медицинска сестра за немачке цивиле, а иојом за америчку војску. Неколико година била је у Француској иостављена за главну медицинску сестру генерала Гудима Левковича, који је био шеф особља мајке Николаја II и остао му веран (ио њеном иовраћу у Данску). Такође, била је и медицинска сестра у Гимназији „Жан-Жак Русо” у Тонону.

Веза Наталијине породице са Србијом одвијала се и преко племкиње Олге Лопатине (1898–1987), Наталијине рођене тетке. Након избеглиштва, Олга је као и њена сестра Надежда пронашла уточиште у Србији, где ће се две сестре поново срести и видети. Олга Лопатина се удаје се за Иљу Иљича Толстоја¹⁵, унука светски познатог писца Лава Толстоја. Олга и Иља Толстој су родитељи Никите Иљича Толстоја¹⁶ који 1986. године постаје председник прво совјетског, а касније руског Комитета слависта и њиме председава све до своје смрти. Тадашњи председник СССР-а Горбачов¹⁷, 1987. године га лично именује за председника Академије наука.

У чачанској Библиотеци чува се оригинална дописница са потписом Олге Михайловне Толстој из 1956. године, коју је из Москве послала на адресу Наталије Берте у Тонон.

О коренима Наталијине племићке, надалеко образоване и свестране породице, и по мајчиној и по очевој линији, могло би се уназад и даље писати, али причом се заустављамо овде и враћамо судбини која ће у ратним годинама на Балкану – још једном – променити живот Наталије Берте. Моноји „бели” Руси, заједно са мојим бакама и декама биће одведени у Немачку у заробљеништво, пише Мишел-Пјер.

Као познавалац више страних језика Наталија ће бити пребачена у Нирнберг, где ће при Сименсу радити као преводилац за руске, пољске, украјинске, српске и друге заробљенике.

Мој отац, **Мишел Берте** (1914–2001) је био француски зајвореник. Већ иочетком Другој светској рати инћерниран је у Немачку. Након рада у нехуманим и најсуровијим условима у рудницима соли, у Баварској и на бројним шумарским

¹⁵ Иља Иљич Толстој (1897–1970), унук писца Лава Толстоја био је пре емиграције официр морнарице, а по повратку у Русију, лексикограф и аутор Српско-хрватско-руског речника. Радио је као ванредни професор на Московском Државном универзитету Ломоносов. Извор: „Ilija Iljič Tolstoj”, Vikipedija, 25. 3. 2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Ilija_Ilji%C4%8D_Tolstoj.

¹⁶ Никита Иљич Толстој (1923–1996), праунук писца Лава Толстоја, био је руски лингвиста, слависта, фолклориста, доктор филолошких наука и академик. Рођен је у Вршцу, где је завршио основно образовање и уписао Прву руско-српску гимназију за децу руских емиграната, о чему пише у својим мемоарима. Школовање наставља на Филолошком факултету Државног универзитета у Москви. У Вршцу му је, постхумно, априла 2023. године подигнут споменик. Извор: „Никита Иљич Толстој”, Википедија, 22. 3. 2024. https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Nikita_Ilji%C4%8D_Tolstoj.

¹⁷ Михаил Горбачов (1931–2022) био је руски политичар и последњи председник СССР-а.

таздинствима, бива пребачен у Сименс. С обзиром на то да је говорио неколико светских језика постаје преводилац француским, италијанским и енглеским заговореницима.

Наталија и Мишел, пореклом из Русије и Француске, упознају се у јеку Другог светског рата у немачком заробљеништву, а по завршетку рата заједно крећу пут Тонона ле Бена. *Свиујањем у браћански брак са Мишелом* (1945. године), *Наталија*, према усменом казивању Љубице Антић Берте, *љуби право на шипулу љемкиње*. У Тонону су Наталија и Мишел засновали своју породицу¹⁸ и наставили да живе, у поратним, мирнијим временима, када се после толико људских жртава и страха још увек веровало да рата више нигде и никада неће бити...

По повратку из заробљеништва у Тонон, мој отац ће бити одговоран за снабдевање рада храном, сећа се Мишел-Пјер, а био је познат у целом Тонону јер је предводио свој фудбалски клуб све до победе и освајања шипуле шампиона Француске (1933–1934). Од 1946. године, постављен је на место руководиоца Гимназије у Тонону (College de Thonon)¹⁹, где остаје све до своје пензионисања.

Враћајући се причом уназад, у детињство, одрастање и школовање свога оца, Мишел-Пјер даље бележи: *Мој отац био је ратно сироче од 1914. године. Бригу о њему преузела је Држава и био је смештен у Гимназију у Тонону, где се школовао све до 1933. године.* Прошао је практичну обуку за угоститеље и хотелијере²⁰ која му је омогућила даље усавршавање и одлазак у Енглеску. У Лондону се запошљава у приватном, породичном хотелу „Savoу” и ради код, нешто касније прослављеног, британско-америчког глумца Чарлса Лотона²¹, чији су родитељи већ били власници више хотела.

Моји родитељи (Наталија и Мишел) су у Тонону од 1950. до 1990. године били судски тумачи, пише Мишел-Пјер. Преводили су и оверавали докумената за пошребу српској и хрватској живља, којих је било отприлике 600, укључујући и припаднике других националности.

¹⁸ Из њиховог брака рођено је троје деце: Сергеј (1943–), Надежда (1945–) и наш сарадник на причи Мишел-Пјер Берте (1947–). Извор: Geneanet, „Michel Berthet, 22. 3. 2024, <https://gw.geneanet.org/mercurelesage?lang=en&n=berthet&nz=berthet&oc=0&p=michel&pz=michel+pierre+andre&type=tree>.

¹⁹ “Collège Jean-Jacques Rousseau: THONON LES BAINS,” 22. 3. 2024, <https://jeanjacques-rousseau-thononlesbains.ent.auvergnerhonealpes.fr/>.

²⁰ Тонон ле Бен је у оно време био једини град у Европи који је имао Високу угоститељску школу (*Hotel School*). Школа се данас, осим основне делатности, бави и обуком стјуарта.

²¹ Чарлс Лотон (Charles Laughton, 1899–1963) је британско-амерички глумац. У Лондону је боравио до 1933. године. Чарлсов први посао је био у породичном хотелу, мада је већ тада почео да учествује у аматерским позоришним представама. Извор: “Charles Laughton”, Wikipedia, преузето 22. 3. 2024, https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Laughton.

Из Србије у Француску

У књизи *Нада српске јоліоше : из радова српских ученика у Француској 1916. і. на тему домаћег задатка „Мој растанак с отаџбином, пут из ње и долазак у Француску”*, једна од ученица која се школовала у Тонону у поглављу књиге *Пре јоласка*, записала је следеће:

Прилике у којима сам се развијала у јоследње време, учиниле су да сам јре времена ујознала и друју, јорку сјрану животиа.

Место безбрижној и златној доба дејинјсјва, када се мисли само на ијру и несјашлуке, и када се на сваком кораку сусреће само блаји родителјски јолед јрејун среће и задовољсјва, ево већ јрећа јодина како место свеја јоја јледам само брижна лица у свих сјаријих, и често се јијшам: „Да ли ће једном јрестјати ово сјраино доба, које Српски Народ јроживљује?”²²

Thonon-les-Bains

Милица С. Мијровићева,
?

У Француској су нашли уточиште.

Тонон ле Бен и Чачак

Документи, фотографије и чланци о дружењу два града постоје како у Тонону (часопис Слободни *Дофине*)²³ тако и у Чачку (лист *Чачански јлас*). Међутим, из писма Мишела-Пјера сазнајемо појединости о којима до данас није било поузданих писаних података. Стога, из писма Мишела-Пјера, а уз минималне измене и појашњења износимо у целини хронолошки след догађаја и историјат сарадње два града:

Током Првој светјској рати мноја српска деца изјубила су родителје, као и мој ојтац, а Француска је мноје од њих јримила на школовање. У Тонону их је било између 20 или 30. Радили су заједно са мојим оцем. Смајрао их је својом браћом. Међу децом, ратином сирочади, био је и сјудентј Тодор Тодоровић, јореклом из Тузле. Тодор је јо јоврајку из Тонона живео у Беојраду, јде је јисао новинске чланке о хојтелијерсјву. Сећам се и Павла Јанковића који је био дојисник листја „Le Monde” из Беојрада. Године 1970. или 1971. Тодор је конјактијирао своје сјаре школске

²² Ристо Ј. Одавић, *Нада српске јоліоше : из радова српских ученика у Француској 1916. і.* (Горњи Милановац: ЛИО, 2002), 14.

²³ Слободни *Дофине* је локални дневни француски часопис, који је доносио вести за област Горње, Високе Савоје. У њему су, такође, објављиване вести о културним догађајима између два побратимљена града, Тонона и Чачка. Извор: “Le Dauphiné libéré”, Wikipedia, приступљено 24. 3. 2024, https://en.wikipedia.org/wiki/Le_Dauphin%C3%A9_lib%C3%A9r%C3%A9.

другове да ошћујују у Тонон, на Колеџ, за њих светио место које их је као рајну сирочад одшколовао, а тамо је већ увелико била израђена и постављена велика спомен-плоча у знак захвалости.

Спомен-плоча у Тонону²⁴

На слици су, с леве стране градоначелник Тонона Жорж Пианта, Мишел Берте и Тодор Тодоровић²⁵

²⁴ Запис на спомен-плочи је на српском и француском језику и гласи: На овом месту у периоду 1916-1930. г. захваљујући солидарности становништва Тонона и околине, властима и особљу ове Установе, српска деца су нашла уточиште и бригу за своје здравље и образовање као утеху за преживљену драму II светског рата. 27. 6. 1997. Друштво за неговање традиција ослободилачких ратова до 1918, Београд, Haute Savoie.

²⁵ Слику је путем мејла доставио госп. Мишел-Пјер Берте.

У време када је било популарно браћимљење (градова) и европских олимпијана (у другој половини 20. века), Тонон је већ био побраћимљен са градом у Немачкој, Ебербахом на Некру. (Када се) Тодор вратио (из Тонона) у Београд, сировео је испрживања – који би од градова могао имати неку заједничку тачку са Тонон. Његов избор „јао је“ на Чачак, а свој предлог изнео је градом већу Тонона. (Тадашњи) градоначелник Тонона, Жорж Пианта²⁶ контактирао је своје старије пријатеља (Мишела Бертеа), мој оца и имао га, да ли би могао да оштрије у Чачак, у званичну посету.

Тако са оцем (Мишелом) одлазим и ја, наставља у писму Мишел-Пјер. У Олимпијани Чачак, у званичну посету прима нас заменик Олимпијане, једини Мандић. Обилазимо град[...]

По повратку у Француску веома повољно извештавамо једини Пианта. Чачак је 1971. или 1972. године (у време одржавања Фолклорног фестивала) у Тонон послао делегацију са којом је било и културно-уметничко друштво (КУД „Дуле Милосављевић“). Том приликом, моја мајка (Наталија Берте) је прикупила своје књиге (из личне библиотеке) и одлучила да их поклони граду Чачку. Предраг Илић преузео је на себе одговорност (да књиге достави Библиотеци). Фолклорна група односи са собом пешке дрвене сандуке (са књигама). Тако су књиге стигле у Чачак.

Међутим, олимпијско веће Тонона, које је тада било изразито десничарско, наводи Мишел-Пјер, није више желело да настави сарадњу са Чачком који се тамо (у Француској) сматрао градом у комунистичкој земљи. Тодор је био поштом разочаран.

То мој оца (Мишела) није сачинило да се наредних година вратимо тамо и обиђемо регион, пише Мишел-Пјер. Ја сам остао у Београду како бих се видео и разговарао са Тодором, који је искористио прилику да ми покаже град. Обишао сам Земун и ходио „Југославију“²⁷, на који је (Тодор) био изузетно поносан.

На крају писма Мишел-Пјер се враћа на још једну причу с почетка, кратко и скромно (упркос бројним донацијама и лично ангажовању), коју пише о хуманитарном раду којим су се бавили његова супруга и он лично, а у жељи да помогну људима у угроженим подручјима:

У Швајцарској сам упознао своју супругу (Љубицу Антић). Љубица је рођена у Бајојници. Библиотекари додају, веома образована, такође, познавалац више светских језика, Љубица Антић одлази из Србије у Швајцарску где рано почиње да ради, а њен рад састојао се у несебичној хуманости и помоћи људима. Током НАТО бомбардовања Србије основали смо хуманитарно уружење ННАН за (прикупљање) и трансирати медицинске опреме, посебно за Србију. (Прикупљали смо)

²⁶ Жорж Пианта (Georges Pianta, 1912-1997), француски политичар, свој живот провео је у родном Тонону ле Бену. Извор: “Georges Pianta”, Wikipedia, приступљено 24. 3. 2024, https://en.wikipedia.org/wiki/Georges_Pianta.

²⁷ Хотел „Југославија“ званично је почео са радом 1969. године и био је својевремено највећи, најмодернији и најлуксузнији хотел у бившој СФРЈ. Извор: „Hotel Jugoslavija”, Wikipedia, преузето 24. 3. 2024, https://sr.wikipedia.org/wiki/Hotel_Jugoslavija.

уједно и школски материјал и слали га у Панчево. Медицинска ојрема дојремана је у Чачак преко докторке Мирјане Херцој са којом смо били у контакту.

(Моја супруга) Љубица ошћутовала је тамо (у Чачак), како би стекла увид у транспорт и испоруку послате ојреме. Доласком у Чачак, упознаје се са докторком Херцој и упознаје (тадашњу) директорку Библиотеке у Чачку – Даницу Ошћевић. Она је послала чачанску Библиотеку и место где су смештене поклоњене књиге (Наталије и Мишела Бертеа).

Живо се сећајући, госпођа Љубица²⁸ прича: У Библиотеци су стајале две урамљене слике Наталије и Мишела, а на свакој књизи печат Бертеових.

Кроз разговор сазнајемо да је изван број књига, школама у Чачку, допремио и господин Драган Котарац.²⁹

Године 2002. су преко организације „Secours populaire”³⁰ из Тонана стизали камиони који су делили помоћ дуж Мораве, укључујући и књиге које смо достављали Чачку и Ужицу, закључује своје писмо Мишел-Пјер и додаје:

Имајте на уму, да се од 1939. године, (када су напустиле тадашњу Југославију) ни моја мајка (Наталија), ни моја бака (Надежда) никада више нису враћале тамо.

Наталија и Мишел Берте живели су у Тонону ле Бену све до краја свог живота...

Од књига је почело, књигама се враћамо

Библиотека целина Берте, тих година означена као легат Наташе и Мишела Бертеа из Тонана, а како стоји на печату³¹, састоји се од 1.227 књига и 42 серијске

²⁸ Љубица Антић-Берте посетила је Библиотеку 2002. године, о чему сведочи фотографија сачувана из тадашње Читаонице, где је био организован пријем иностраних гостију.

²⁹ Драган Котарац, родом из Пожеге био је спортисти тренер и радио је за чувену компанију минералне воде „Евиан”. Истовремено, био је веома активан у политичком животу Тонана. Написао је неколико чланака за локалне новине, посебно након смрти Наталије Берте, према којој је осећао велико поштовање. (из писма Мишела-Пјера Бертеа).

³⁰ Secours populaire је организација слична Међународном Црвеном крсту. Помагала је прикупљајући помоћ за угрожене и повезивала се како са приватним, тако и са државним удружењима широм Европе. Нарочито је помагала локалним заједницама, а у Француској је била препозната као организација од националног значаја. Извор: “Secours populaire français”, приступљено 24. 3. 2024, https://en.wikipedia.org/wiki/Secours_populaire_fran%C3%A7ais.

³¹ Обрадом поклоњених књига бавила се Зорица Порчић (1952–2004), библиотекар Одељења стручне обраде, која је дала идејно решење за израду печата 20. марта 1997. год. Књиге су рађене у тадашњој локалној Библио-бази као локални записи, који, на жалост, нису остали сачувани. Према постојећим инвентарским бројевима накнадно су поново обрађиване и данас су саставни део локалне базе Кобис.

публикације. Књиге су на три језика: 866 књига је на француском језику, 312 на руском и 49 књига на немачком језику. Публикације су у полицама разврстане по језицима и према старим инвентарским бројевима, тако да су прво обрађене едиције, а потом појединачна издања.

Први објављени новински чланци о поклоњеним књигама брачног пара Берте, донели су вест да је реч о 2.000 књига руских и француских класика, с обзиром на то да су дародавци руско-француског порекла. Међутим, детаљним увидом у све публикације, приликом њиховог уноса у електронску базу и њиховог смештаја, утврђено је, да су дародавци, осим руских и француских класика набављали књиге и других светских писаца, али у преводима на руски и француски језик. Део књига је, као што је поменуто, на немачком језику.

Након обраде свих публикација, констатовано је да Библиотеку целину Бертеових чине књиге немачких, енглеских, америчких, руских и француских аутора. Осим књижевних дела, која су читана и набављана ревносно, Библиотека целина садржи речнике, енциклопедије и књиге из области друштвених наука, највише из области политике и социологије. Дела руских класика Достојевског, Гончарова, Горког, Толстоја, Тургенева, Пушкина, Чехова, Шолохова су најбројнија, али у личној библиотеци су, такође, сачувани томови Дикенса, Гетеа, Шилера, Цвајга, Хајнеа, Флобера у преводима на руски језик. Књиге ове библиотеке, такође, садрже француске класике на језику оригинала, али и публикације Агате Кристи, Кренина, Мориса Веста, Џорџа Орвела, Консалика, Цвајга и других аутора преведених на француски језик.

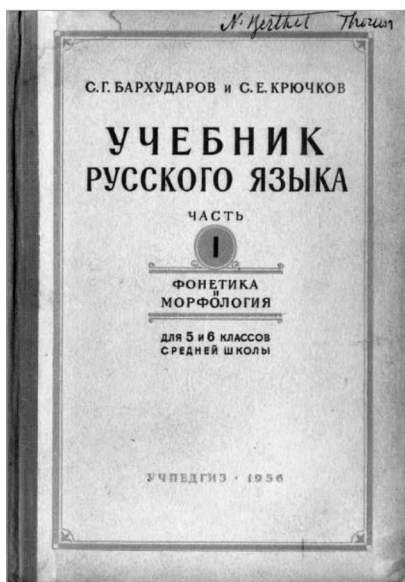
Библиографија Библиотеке целине садржи и посвете, а на књигама које потичу из личне библиотеке Наталије Берте стоји њен потпис „N. Berthet” и на већини, уз датум, стоји и година. Читљиве су и белешке (прибележене обичном оловком) које је Наталија користила током преводјења. Каталог, преко кога су књиге наручиване, остао је сачуван, а у њему је пронађена и једна наруџбеница коју потписује Наталија Берте и из које се види да су књиге набављане готово одмах по изласку из штампе и да су едиције редовно попуњаване насловима који су недостајали. Мишел Берте је свој потпис обично остављао на речницима које је користио у раду, док су на осталим књигама имена и посвете људи са којима је сарађивао и који су знали да овај брачни пар уредно чита и сакупља књиге, те су им их радо поклањали.

Међу књигама Мишела Берте налазе се и публикације са посветама пријатеља, добијене из пријатељског града, Ебербаха. Као што је поменуто, књиге су издате на три језика и потичу са три локације: део публикација је из Наталијине личне библиотеке, други део из Лицеја у коме је радио Мишел Берте, а трећу донацију на немачком језику потписује Мишел-Пјер Берте који ће са својом супругом Љубицом Антић Берте наставити да доставља књиге Чачку. Публикације Библиотеке целине Берте биле су у неколико наврата излагане као део изложбених поставки Градске библиотеке Чачак, приређиваних у част Достојевског, Пушкина и Чехова.

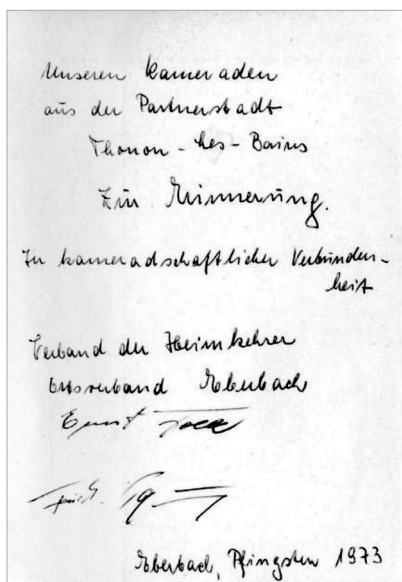
Бертеовима, претходним, садашњим и будућим од Библиотеке у Чачку

Више од пола века књиге у Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис” Чачак одолевају времену и сведоче о важним културним дешавањима минулог доба. Материјала о породици Берте остало је још много, сигурно и много неиспричаних сећања, анегдота, новинских чланака, старих фотографија, руком исписаних писама и давно одложених разгледница. Ипак, покушано је да се на основу података које су, по први пут добијени из породичних сећања и сведочанстава – „из прве руке” – кроз причу опише једно прошло време, у нади да ће се биографија о Бертеовима, њиховој сарадњи са људима широм света једнога дана наћи у засебној књизи преведеној на више језика, јер Бертеови то засигурно заслужују.

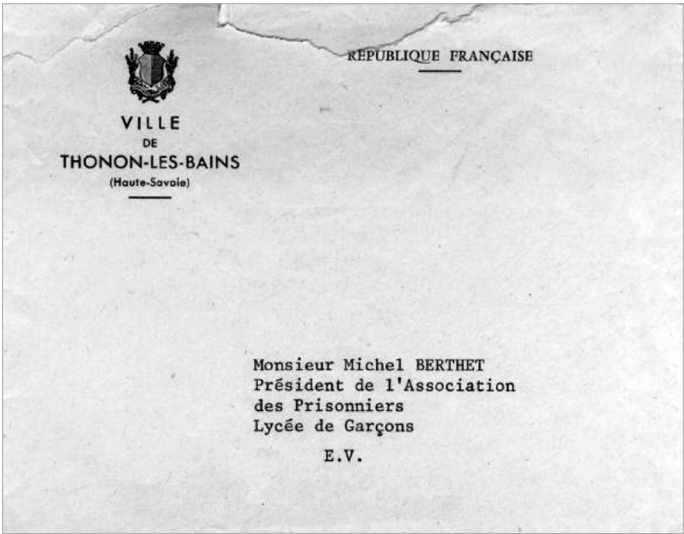
Прилози

Књига са потписом N. Berthet Thonon

Посвета са књиге из побратимског града Eberbacha

Писмо председнику Удружења: Monsieur Michel BERTHET

MAISON DU LIVRE ÉTRANGER
Registre du Commerce Seine 855.029
 Compte Chèques Postaux Paris 966.94
9, RUE DE L'ÉPERON, PARIS (6e)
Téléphone : DANTON 10-60
 N° d'Entreprise : 764-75106-004

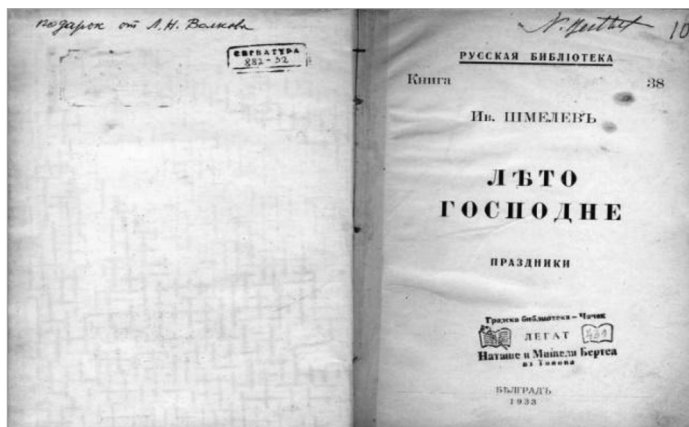
N° 5756 (A rappeler) Doit

Mme M. Berthet
collège de garçons Thonon Hte Savoie
Paris, le 28 janvier 1955

Votre commande:	Sur facture 1955
1 <i>Кинингов - Берлинский кремль</i>	930.-
1 <i>Русские песни том 2</i>	420.-
1 <i>Энциклопедический словарь том 2</i>	600.-
1 <i>Горюхи - том 28</i>	210.-
1 <i>Попелов - том 7</i>	210.-
1 <i>Норо - том 7</i>	315.-
<i>пересылка</i>	2685.-
<i>no. 3005.-</i>	320.-
	3.005.-

Toute réclamation qui ne sera pas faite dans un délai de 15 jours, à dater de la réception de la marchandise, ne sera pas admise.
 Nos factures sont payables à Paris. Les expéditeurs voyagent toujours aux risques et périls du destinataire.

Набавка и куповина књига (N. Berthet, Thonon)

Књига штампана у Београду на руском језику
(посвета и потпис)

Chansonnette du printemps
ВЕСЕННЯЯ ПЕСЕНКА

Слова И. ВЕЛОУСОВА Музыка Ц. КЮИ

Умеренно

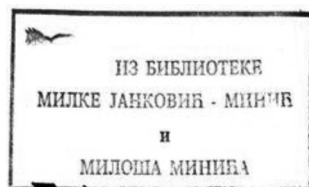
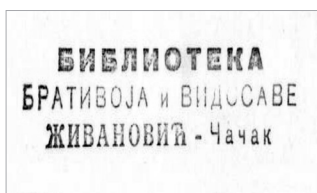
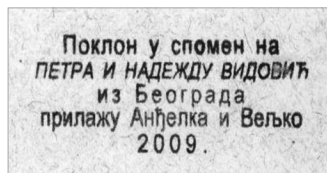
Пришла весна, пришла красна, цветы пестреют
в поле, и небаширь светла, ясна, и
всё живёт на воле; ручей бежит, бежит, шумит,
и шепчет лес листвою; от
птичьих песен лес звенит. Как хорошо весною!

Пришла весна, пришла красна,
Цветы пестреют в поле,
И небаширь светла, ясна,
И всё живёт на воле.

Ручей бежит, бежит, шумит,
И шепчет лес листвою;
От птичьих песен лес звенит.
Как хорошо весною!

Превод са руског на француски језик
(записи обичном оловком, Наталија Берте)

Печатњи на књијама њоклона у Одељењу сѣране књије

Литература и извори

1. *Izveštaj o radu Gradske biblioteke za 1972. godinu*. Čačak: Gradska biblioteka, 1972. (na ćirilici)
2. *Izveštaj o radu Gradske biblioteke za 1975. godinu*. Čačak: Gradska biblioteka, 1975. (na ćirilici)
3. Odavić, R. (Risto) J. *Nada srpske golgote : iz radova srpskih ućenika u Francuskoj 1916. g.* Priređivać Risto J. Odavić. Gornji Milanovac: Lio, 2002. (na ćirilici)

Веб-странице

1. "Collège Jean-Jacques Rousseau: THONON LES BAINS." Accessed 22. 3. 2024. <https://jeanjacquesrousseau-thononlesbains.ent.auvergnerhonealpes.fr/>.
2. Geneanet. "Michel Berthet". Accessed 25. 2. 2024. <https://gw.geneanet.org/mercurelesage?lang=en&n=berthet&oc=0&p=michel>.
3. Geneanet. "Michel Pierre Berthet" Accessed 22. 3. 2024. <https://gw.geneanet.org/mercurelesage?lang=en&n=berthet&nz=berthet&oc=0&p=michel&pz=michel+pierre+andre&type=tree>.
4. Geneanet. "Michel Pierre André BERTHET". Accessed 25. 3. 2024. <https://gw.geneanet.org/mercurelesage?lang=en&n=berthet&p=michel+pierre+andre>.

5. Geneanet. "Natalia Mikhaïlovna dite Nathalie voire Thea Chidlovsky". Accessed 22. 3. 2024. <https://gw.geneanet.org/mercurelesage?lang=en&n=chidlovsky+aia+voire+szydlowski+a&oc=0&p=natalia+mikhailovna+dite+nathalie+voire+thea&type=tree>.
6. "Michel-Pierre Berthet". Aleksej Bogatov. Preuzeto 25. 3. 2024. <https://bogatov.info/Genbase6?p=mikhail;n=berte;oc=1>.
7. "Mihail Šindlovskij". Aleksej Bogatov. Preuzeto 26. 3. 2004. <https://bogatov.info/Genbase6?p=mikhail;n=chidlovskii>.
8. Rapajić, Zoran. „Porodica Mozer: zlatni vek zemunskog vinarstva”. Preuzeto 24. 3. 2024. <https://www.vino.rs/aktuelno/u-fokusu/item/4838-porodica-mozer-zlatni-vek-zemunskog-vinarstva.html>.
9. Wikipedia. "Charles Laughton". Accessed 22. 3. 2024. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Laughton.
10. Wikipedia. "Georges Pianta". Accessed 24. 3. 2024. https://en.wikipedia.org/wiki/Georges_Pianta.
11. Wikipedia. "Secours populaire français." Accessed 24. 3. 2024. https://en.wikipedia.org/wiki/Secours_populaire_fran%C3%A7ais.
12. Wikipedia. "Thonon-les-Bains." Accessed 20. 2. 2024. <https://en.wikipedia.org/wiki/Thonon-les-Bains>.
13. Wikipedia. "Le Dauphiné libéré." Accessed 24. 3. 2024. https://en.wikipedia.org/wiki/Le_Dauphin%C3%A9_lib%C3%A9r%C3%A9.
14. Wikipedia. „Lovro Matačić”. Preuzeto 24. 3. 2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Lovro_von_Mata%C4%8Di%C4%87.
15. Wikipedia. „Nikita Iljič Tolstoj.” Preuzeto 22. 3. 2024. https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Nikita_Ilji%C4%8D_Tolstoj.
16. Wikipedia. „Hotel Jugoslavija”. Preuzeto 24. 3. 2024. https://sr.wikipedia.org/wiki/Hotel_Jugoslavija.

STANDING THE TEST OF TIME GIVERS OF A LEGACY COLLECTION
– NATALIA AND MICHEL BERTHET*Summary*

After years of research, a paper titled “Books traveling abroad: Thonon and Čačak – twin towns” was published in the journal *Glas biblioteke*, No 27 (*The Voice of Library*), in which an overview of the collaboration between the twin towns, Thonon-les-Bains in France and Čačak in Serbia, was given. These two towns had an intense collaboration in social and cultural aspects of life back in the 1970s. One segment of this text referred to the story about books in foreign languages that the Library received from Natalia and Michel Berthet from Thonon in 1972, which have recently become an integral component of the Foreign Books Department. The French and local press occasionally published the articles on the donated books, mutual visits and friendship of two towns, therefore, there are a few written records of those events. Nevertheless, there was no information about Natalia and Michel Berthet, except personal data and photographs given to the Čačak Library together with books. This paper attempts to shed light on the Berthet Legacy Collection, and provide relevant and credible biographical data about the givers.

Keywords: Berthet Legacy Collection, Thonon-les-Bains, Čačak Public Library, givers, Natalia and Michel Berthet, Michel-Pierre Berthet, Ljubica Antić Berthet

Nataša Krivačević Popović